

УДК 305-053.2/.6:392.31:304.44](=161.2)“18/19”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.01.042>

РЕНДЮК ТЕОФІА

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2470-6932>

RENDIUK TEOFIL

a Doctor of History, a chief research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2470-6932>

ТУРЕЙСЬКИЙ ІГОР

аспірант Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5194-0137>

TUREISKYI IHOR

a post-graduate student of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5194-0137>

Бібліографічний опис:

Рендюк Т., Турейський І. (2024) Гендерна соціалізація дитини в традиційній культурі українців (кінець XIX – середина XX століття). *Народна творчість та етнологія*, 1 (401), 42–49.

Rendiuk T., Tureiskyi I. (2024) Gender Socialization of the Child in the Ukrainians' Traditional Culture (Late 19th – Mid-20th Century). *Folk Art and Ethnology*, 1 (401), 42–49.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ (кінець XIX – середина XX століття)

Анотація / Abstract

Стаття присвячена одному з важливих аспектів української традиційної культури, а саме – статеворольовому вихованню дитини, її гендерній соціалізації. Актуальність теми зумовлена високою зацікавленістю до особливостей української народної культури, її еволюції та трансформації, необхідністю осмислення визначальних факторів буття

українців попередніх поколінь, широким колом питань, пов'язаних із соціальним впливом на людську особистість у минулому та сьогодні.

Засвоєння людиною соціальної ролі, набуття нею певних психологічних рис, що визначається суспільством залежно від статі, є процесом гендерної соціалізації. У традиційному соціумі, зокрема українському, цей процес відбувався шляхом виховання, із застосуванням ритуально-магічних дій, проектуючи успішний життєвий сценарій для дитини. Водночас обрядовість поєднувалася з практиками, що стосувалися зовнішнього вигляду дитини. На етнографічному матеріалі кінця XIX – середини XX ст. процеси статево-рольової соціалізації яскраво відображені в родильній обрядовості, нормах, пов'язаних із зовнішністю дитини, практиках ініціацій.

Дитяча одягова культура значною мірою відбивала та закріплювала усталені норми виховання, суспільну роль. Зміна статусу дитини відбувалася з її дорослішанням, особливо з долученням до господарської діяльності. Суспільний поділ роботи на жіночу і чоловічу відображався як в обрядах, пов'язаних з новонародженими, за допомогою використання відповідних атрибутів, так і в долученні до відповідних занять. Чітке дотримання символічних обрядових дій поєднувалося з менш регламентованими нормами зовнішнього вигляду, що в певні періоди життя не показували чіткої статевої відмінності дітей.

Процес виховання дитини в українській традиційній культурі передбачав моделювання чітко регламентованих ролей дорослих, символічне закріплення статі та проектування успішної соціальної ролі в майбутньому.

Ключові слова: дитинство, українська традиційна культура, гендерна соціалізація, дитяче вбрання, традиційні уявлення.

The article is dedicated to one of the important aspects of Ukrainian traditional culture, namely the gender-role education of a child, his or her gender socialization. The relevance of the topic is specified with the high interest in the peculiarities of Ukrainian folk culture, its evolution and transformation, the need to understand the determining factors of the existence of Ukrainians of previous generations, a wide range of issues related to the social influence on the human personality in the past and present.

A person's adoption of a social role, acquisition of certain psychological traits, determined by society depending on gender, is a process of gender socialization. In traditional society, in particular Ukrainian one, this process has taken place through upbringing, using ritual and magical actions, designing a successful life scenario for the child. At the same time, ritualism is combined with practices related to the child's appearance. The processes of gender-role socialization are reflected vividly in the ethnographic material of the late 19th and mid-20th centuries concerning maternity rites, norms related to the child's appearance and initiation practices.

Children's clothing culture has largely reflected and consolidated the established norms of upbringing, social role. The change of the child's status has been taking place with his or her maturity, especially with the attraction to economic activities. The social division of labour into women's and men's has been reflected both in the rites related to new-born children, through the use of appropriate attributes, and in attraction to corresponding work. Clear observance of symbolic rites has been combined with less regulated standards of appearance, those haven't reflected a clear gender difference of children in certain periods of life.

The process of raising a child in Ukrainian traditional culture implies the modelling of clearly regulated roles of adults, the symbolic consolidation of gender and the designing of a successful social role in the future.

Keywords: childhood, Ukrainian traditional culture, gender socialization, children's clothing, traditional ideas.

Вступ. Тема дитини й дитинства в українській традиційній культурі займає чільне місце у вітчизняній етнологічній науці, адже стосується всіх шарів людського буття, його матеріальної та духовної складових.

Значний вклад у розробку окресленої теми внесли такі відомі етнологи, як М. Грушевський, М. Гримич, З. Болтарович, І. Щербак та ін.

Виховання дітей в українській етнокультурній традиції в кінці XIX – на початку XX ст. було чітко регламентовано низкою норм і правил обрядового, релігійного, гро-

мадського та морального характеру. Слід враховувати, що життя дитини залежало й від таких чинників, як достаток родини, соціально-економічні умови, сприятливість природного середовища, регіон проживання тощо. У цьому контексті доля дитини показувала також несприятливі обставини загальнонародного становища, що відображалося у високому рівні дитячої смертності, хворобах, голоді, відсутності необхідних елементів повсякденного побуту.

Наведена вище система цінностей, пов'язана з дитиною в традиційному україн-

ському суспільстві, створила багатогранну систему уявлень, що формувала матеріальний та духовний світ дитини. Одним із визначальних аспектів практик виховання дитини було набуття нею певної соціальної ролі відповідно до загальноприйнятого розуміння статевого поділу в праці та суспільному житті.

Поняття «гендер» характеризує не біологічну відмінність чоловіка і жінки, а соціально-сформовані психологічні риси жіночих і чоловічих ролей, що виконують члени соціуму. Ці ролі, визначені відповідно до статі особи, характеризують властивості суспільної поведінки та праці.

Гендерна соціалізація є процесом засвоєння людиною соціальної ролі, визначеної суспільством від народження залежно від статі. У традиційній спільноті ця соціалізація відбиває систему практик, обрядів, що відповідно до традиційних уявлень програмували успішний життєвий сценарій дитини, визначає її роль у родинному та громадському житті. У родильній обрядовості й протягом перших років життя дитини бачимо відображення уявлень щодо статевого поділу, гендерної моделі, що символічно та практично прививається дитині в процесі її соціалізації. Згадані процеси знаходять свій яскравий вияв в обрядах перших років життя, поступовій зміні зовнішнього вигляду та долучення дитини до роботи.

Основна частина. Статеворольова, або ж гендерна, соціалізація впродовж визначених хронологічних рамок посідала вагоме місце в перших ритуалах традиційної обрядовості, пов'язаної з новонародженим. У традиційному українському суспільстві побутовало уявлення про початкову безстатевість дитини, що зумовлювало необхідність подальшого ритуального закріплення статі. Крім символічного закріплення та формування відповідної природи немовляти, низка обрядів мала на меті відобразити майбутню участь дитини в господарському житті та виробничому процесі.

На характер соціалізації помітно впливало відмінне ставлення до дівчаток і хлоп-

чиків, а самим бажаним було народження дітей чоловічої статі. Така відмінність яскраво простежується в українських приказках: «Годуй сина для себе, а доньку для людей»; «Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб узав біду з дому»; «Щоб тобі дав Бог – чи дівчину, чи дитину» [11, с. 160]. Омріяна поява хлопчика промовисто проілюстрована в народній пісні: «За вами, синочки, получатиму подарочки, тонки серпаночки, а за вами, донечки, проливатиму сльозочки» [6, с. 265]. У традиційній свідомості українців утвердився погляд на сина як на першого помічника батька, майбутнього годувальника, який працює на примноження майна родини, натомість дочка вважалася тимчасовою гостею в родині, з якою пов'язані лише витрати.

Різниця в ставленні до новонародженого відповідно до статі відображалася в обрядах хрещення. На Поділлі обряд хрестин для дівчинки інколи відбувався за скороченим сценарієм або під час «виводин» (священник забороняв заходити до церкви, і молитва звершувалася на подвір'ї), натомість хлопчика заносили до церкви [3, с. 208–209]. За одним із варіантів обряду «виводу» в церкві дівчинку підносили до ікони, а хлопчика – ще й до вівтаря, що підкреслювало особливу роль чоловічої статі дитини ¹.

Зв'язки зі сферами майбутнього сімейного, суспільного та господарського життя людини обов'язково встановлювалися за допомогою символічних, ритуальних дій після народження дитини. Майбутня успішність чоловіка чи жінки у визначальних сферах життя, веденні господарства та репродукції, символічно програмувалася в ритуальних діях, пов'язаних із перев'язуванням пуповини; ці ж дії виступали символами статевої ідентифікації. Символічне долучення до майбутньої господарської діяльності з'являлося відразу після народження, ще й указували на статевий поділ у заняттях: пуповину дівчинці перерізували на жіночих знаряддях праці, наприклад на гребені, а хлопчиків – відповідно на чоловічих – бороні, сокирі.

Такі ж предмети з таким самим розподілом і символічною метою для майбутнього дитини трохи пізніше клали й до колиски [9, с. 97]. Бувало, дитину клали на піч, під стіл чи під лавку або давали речі, що також символізували майбутні заняття. Таке саме значення мали й вітання баби-повитухи, що вона їх промовляла після появи хлопчика («сідай на коня») та після появи дівчинки («берись за гребінь»). Трапляються також інші варіанти символічних дій, що були покликані сформувати в майбутньому соціально-успішну роль дитини. Так, постіль дитини заковували під покуттям (хлопчика – «щоб був хазяїн в хаті», дівчинки – «щоб була хазяйкою біля печі») [12, с. 3–6].

Наведені приклади родильної обрядовості, що відображали статевий поділ та мали впливати на майбутню долю дитини, здійснювалися у вирішальний, як уважалося, життєвий момент – народження. Особливо важливим був момент перев'язування пупка пряжею, а саме матіркою – жіночими стеблами конопель, що вважалося запорукою успішного батьківства чи материнства; використання ж чоловічих стебл – плосконі – могло привести до безпліддя [14, с. 76].

Практики соціалізації дитини залежно від її статі та побажання на успішне виконання суспільної ролі фіксуємо під час обряду хрещення: виходячи з дому, батьки наступали правою ногою на гребінь чи сокиру, а баба-повитуха передавала кумам дівчинку через гребінь, а хлопчика через поріг – як символ здібності чоловіка поза домом [12, с. 9]. Сфери майбутньої соціалізації дитини під час хрестин символічно закладалися за допомогою об'єктів, що маркувалися «жіночими чи чоловічими». На Закарпатті дівчинку тричі вели до печі, «аби трималася хати», а хлопчика вели до худоби, «щоб добре господарював».

Обряди, пов'язані з першою купіллю, також виконували функції формування майбутньої успішності. Так, на Гуцульщині дитину купали в кориті з холодною освяченою водою, щоб та не була ледачою [9, с. 97].

Під час обрядової купелі на Бойківщині та Лемківщині хлопцеві клали сокиру, молоток, рубанок, а дівчинці – голку, веретено². Також до купелі дівчинки могли додавати барвінок із весільного вінка матері, що потім клали на голову дитині. Очевидно, такі дії мали на меті побажання майбутнього вдалого й щасливого шлюбу.

Під час купання певні омріяні й відповідні до статі риси в майбутньому житті людини здійснювалися з використанням рослин, що асоціювалися з бажаними якостями. Так, до купелі дівчинки додавали гілочку вишні та квітку, «щоб була гарна, як квітка», а хлопчикові – дубову гілку, «щоб був міцний як дуб» [5, с. 90]. Вірили, що задля покращання майбутньої репродуктивності до купелі хлопчикові слід додавати хміль, а дівчинці – конопляне сім'я³.

Наступні символічно-магічні дії в родильно-хрестильній обрядовості українців продовжували підкреслювати статеву відмінність і спрямовувалися на успішне майбутнє в господарюванні та сімейному житті. Статеворольові установки й норми поведінки символічно моделювалися також в обрядах похрестин і зливов. На Чернігівщині водою, у якій купали дитину, баба-повитуха обливала сокиру (для хлопчика) і прядильний гребінь (для дівчинки). Сокира символічно закріплювала за хлопчиком добре опанування «чоловічої» роботи в майбутньому й відповідно «жіночої» праці для дівчинки. Інший варіант передбачав під час обряду закріплення на стелі під сволоком «чоловічих» чи «жіночих» знарядь праці [10, с. 81].

Характерною ознакою в процесах соціалізації є зовнішній вигляд дитини, що також відображав набуття нею гендерної ролі, а також засвоєння загальноприйнятих норм і звичаїв. Одяг, прикраси, зачіска як основні складові, що визначають зовнішній вигляд, ілюструють поступовий процес фізичного розвитку, долучення до спільноти, набуття визначної ролі в родині та громаді.

Вбрання дитини в перші тижні після народження – пелюшка та сповивач. Вони

надавали їй особливої форми, у якій не виділялися руки, ноги та голова, що символізувало недієздатність дитини. Важливим є те, що хлопчиків і дівчат сповивали однаково, що відбиває особливе ставлення до дитини, її фізичну відмінність від дорослого. Самі пелюшки, що виготовляли зі зношеного одягу, переважно батьківського, так само не різнилися для хлопчиків і дівчат, хоча й мали символічну роль у контексті символічного єднання дитини з батьками [2, с. 78]. Під час обряду хрещення дитина також контактує з одягом батьків, а саме – із сорочкою батька, у яку сповивають немовля незалежно від статі [12, с. 9].

Сорочка була першим і тривалий час єдиним одягом дитини. Сорочку дитині необхідно було носити після опанування нею навичок сидіти. Тоді ж, як правило, переставали і пеленати дитину [1, с. 74–75]. Трапляються свідчення про те, що до п'яти-шести років, за матеріалами з Чернігівщини, у літню пору діти могли ходити голими [7, с. 160], а на початку XX ст. на Гуцульщині такий вигляд вони могли мати і взимку [9, с. 112–113]. Ці факти засвідчують відмінність від сприйняття дорослого та дитини в суспільстві, визначення різних меж прийняттого вигляду та поведінки.

Перший постриг відіграє важливу роль у соціалізації дитини, є урочистим і символічним, статево ідентифікуючим. На думку дослідників, «обрядові постриги» дитини в рік, мабуть, релікт давнього обряду ініціації хлопчиків, який, очевидно, проводився у старшому віці (п'ять – сім – дев'ять років). Він символізував перехід дитини з-під опіки матері до батька та інших членів роду. Залежно від традиції, сформованої в регіоні, пострижини могли випадати на різний час після народження дитини. Найчастіше це було за рік після народження, інколи в п'ять років [1, с. 151]. Обряд проводився переважно лише з хлопчиками, інколи – з дітьми обох статей [12, с. 18]. Так, на Південній Київщині дітей стригли в п'ятирічному віці, створюючи зачіску відповідно до статі, подібно до зачіс-

ки дорослих [1, с. 151]. Пострижини відбувалися за присутності батьків, родичів, передусім хрещених батьків, що й стригли дитину. Робили це на вивернутому кожусі, дарували дитині дрібні гроші. На Полтавщині на пострижини дитині вдягали нову сорочку.

Згадки про те, що у визначений народною традицією час дівчинці заплітали косу, трапляються на Гуцульщині. Коли дівчинці виповнювалося п'ять років, спеціально запрошена для обряду жінка брала на голові чотири пасма волосся спереду, від лівого і правого вуха та з потилиці і зв'язувала їх на тімені. Робилося це, як вірили, для того, щоб «з усіх сторін світу до дівчини залицалися парубки». Обряд мав назву «заплітання коси в хрест» [13, с. 8]. Як припускають дослідники, обряд першого заплітання колись міг бути широко розповсюдженим, однак не зберігся на більшості українських теренів до кінця XIX ст.⁴

Основними моментами постригу було знаходження дитини на або біля відповідного об'єкта, що символізував сферу діяльності жінки чи чоловіка. Так, хлопчиків саджали біля коня, сокири, шаблі, борони, різних інструментів тощо; дівчаток – біля веретена, прядки, чесального гребеня та ін. Постриження хлопчиків і плетіння коси в дівчинки з відповідними переодяганнями в «жіночий» і «чоловічий» одяг символізувало початковий етап ініціації, тобто було первинною обрядодією з низки інших, за допомогою яких згодом здійснювався перехід малолітніх у стан дорослих [4, с. 30].

Обряд пострижин також символічно скеровував дитину на бажаний життєвий сценарій відповідно до її статі, опануванню нею роботи, що мала поділ на чоловічу і жіночу. Доповнення цих ритуальних дій було й увиразнення зовнішності дитини відповідно до прийнятого характерного вигляду дорослих чоловіків і жінок.

До виповнення одного року вбрання дітей, що складалося передусім із сорочки, як і зовнішній вигляд хлопчиків і дівчат, не відрізнялося. У переважній більшості зафік-

сованих свідчень ще на початку – у середині ХХ ст. до чотирьох-п'яти років одяг дітей зрідка вказував на стать, хоча існували також локальні особливості, наприклад елементи вишивки, що відображали відмінність, додаткові елементи костюма, притаманні певній статі. Сорочку для дівчинки зі своєї підшивки із сорочки могла пошити бабуся. Тут бачимо момент родового зв'язку жінок різних поколінь; водночас це підтверджує тенденцію до використання зношеного одягу для вбрання дітей, раціональний підхід до використання наявного в хаті ресурсу.

Крім сорочки та пояса, одяг дитини включав шапочку, яку частіше використовували, коли йшли з дитиною за межі хати. Шапочка-чепчик зрідка могла різнитися за кроєм у дівчат і хлопчиків. Так, у Прилуцькому повіті Полтавської губернії для хлопців виготовляли конусоподібні, а для дівчат округлі чепчики [2, с. 81].

За усталеною, архаїчною традицією до початку ХХ ст. у віці до п'яти років зовнішній вигляд дітей обох статей був максимально уподібнений, однак залежно від місцевості та достатку батьків певні елементи, наприклад наявність вишивки на уставках чи манжетах, могли позначати стать дитини. Дівчаткам уже з двох років проколювали вуха, вони починали носити сережки [8, с. 72]. Іншим типом оздоб для дівчат могли бути намиста, виготовлені ними з природних матеріалів – уміло висушених ягід, інших рослин тощо. Ця практика була широко розповсюджена в різних регіонах України. Робили віночки також із квітів [7, с. 35]. Так діти імітували зовнішній вигляд родичів, дорослих, старшої молоді тощо.

Статус дитини кардинально змінювався після п'яти-семи років, коли розширювався комплекс дитячого вбрання, що пов'язаний із залученням дітей до праці. Одразу ж відбувався статевий поділ праці. Для дівчат «жіноча» робота була пов'язана з домом (допомога матері, догляд за меншими дітьми, годування тварин), хлопці допомагали батькові (випас худоби тощо) [1, с. 148–151]. Зовнішній вигляд

дітей уподібнювався до дорослих: «...обув і одіж дістають аж старші діти (п'ять-шість років), коли мусять ходити за вівцями і козами» [9, с. 113], і з того часу «дбають вже..., аби дівчина чи хлопець у тім віці мали на собі, окрім сорочки, яке иньше лудинє» [13, с. 8].

У віці чотирьох-п'яти років у вбранні хлопчика з'являються штани та шапка, а дівчинки – спідниця та хусточка [8, с. 88]. Залежно від місцевості й достатку батьків одяг та зовнішній вигляд хлопців і дівчат уподібнювався до вигляду дорослих. Водночас знаходимо поодинокі свідчення, що в деяких місцевостях, за архаїчною нормою, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. хлопець міг ходити без штанів до п'ятнадцяти років. Це, очевидно, відображає уявлення про його незрілість і допускає такий вигляд, який був би неприпустимий для дорослого чоловіка.

Отже, одяг, окрім практичної функції, виступав маркером соціалізації дитини, відображав та нарівні з обрядовими діями закріплював статеву роль дитини відповідно до сформованої суспільством моделі.

Висновки. Виховання дітей відповідно до усталених норм та звичаїв закладали зразки поведінкових моделей та ціннісних орієнтирів. Існував давній і стабільний принцип статевої соціалізації новонароджених, що символічно закріплював відповідну статеву природу.

Гендерна соціалізація дитини відбувалася за допомогою низки обрядів та дій, що мали на меті ритуально вплинути на майбутнє відповідно до уявлення про позитивну суспільну роль чоловіка чи жінки. Важливість моменту народження в традиційній культурі відображає особливість статусу дитини, а комплекс заходів, що супроводжує ці процеси, має на меті здійснити її соціалізацію, символічно-магічно вплинути на майбутній успіх. Разом з тим ці практики відображають важливість традиційних уявлень щодо дотримання принципу статево-вікового поділу.

Усе це підкреслює особливості соціалізації дитини в українському суспільстві кінця ХІХ – початку ХХ ст. Особливо цінним у

цьому плані були регіональні відмінності у впровадженні окремих обрядів (на Поділлі, Чернігівщині, Бойківщині, Гуцульщині, Лемківщині), що підкреслює розмаїтість, багатство та широкий географічний ареал розповсюдження української культурно-етнографічної спадщини, її давність і спроможність витримувати випробування історії. З наведеного інформативно-фактологічного матеріалу водночас чітко випливає давня уніфікаторська роль церковної обрядовості, пов'язаної з хрещенням дитини.

Суспільні уявлення щодо образу чоловіка і жінки відображалися в зовнішності дитини, а саме – в зачісці та вбранні. У поєднанні

з практичною функцією та фізичним розвитком дитини одяг візуалізував поступове набуття дитиною характерних рис, закріплював та маркував їх, однак залишав акценти, що відбивали інакшість суспільної ролі дитини, її незрілість.

Отож, особливості виховання дитини в українській традиційній культурі передбачали моделювання чітко регламентованих ролей дорослих. Виховання супроводжувалося раннім залученням до роботи; нарівні з цим здійснювалися ритуально-магічні дії. У процесі дорослішання стандарти зовнішнього вигляду дитини також поступово уподібнювалися до дорослих.

Примітки

¹ Варіація зафіксована на Волині: Несен І. Родини та хрестини на Півдні Волині. Українська родина: родинний і громадський побут. Київ, 2000. С. 91.

² Такий обряд зафіксовано на Бойківщині та Лемківщині: Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ : Наукова думка, 1983. С. 239 : іл.; Вар'ян Н. Дитина у звичаях Свидника. Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. Пряшів, 1976. Т. 8. С. 220–221.

³ Таку варіацію обрядодій фіксуємо на Слобожанщині: Иванов П. Этнографические материалы, собранные в Купянском уезде Харьковской губернии. Этнографическое обозрение. 1897. № 1. С. 30.

⁴ Див.: Стельмашук Г. Українські народні головні убори. Львів, 2013. С. 172.

Джерела та література

1. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу : збірка. Київ, 2006. 253 с. : іл.
2. Гурошева Н. Традиційний український дитячий одяг. Народна творчість та етнографія. 1995. № 1. С. 77–82.
3. Казимир Е. Из свадебных, родильных и похоронных обычаев Подольской губернии. Этнографическое обозрение. 1907. Кн. 72–73. № 1–2. С. 208–211.
4. Костюк О. Традиційна зачіска українців у контексті ініціації. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2020. № 2. С. 27–31.
5. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та по-деяких інших, недалеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. Етнографічні матеріали. Житомир, 1920. 160 с.
6. Малинка А. Родини и хрестини (материал собран в м. Мрине, Нежинского уезда). Киевская старина. 1898. № 5. С. 254–286.
7. Матеріали до етнології. Т. 1. Побут селянської дитини: матеріали до монографії с. Старосілля / Ніна Заглада ; ВУАН ; Музей антропології та етнології ім. Х. Вовка. Київ, 1929. 179, 6 с. : іл., табл.+нот.
8. Милорадович В. Життє-бытє лубенского крестьянина. Киевская старина. Київ, 1902. Т. 79. С. 62–91.
9. Онишук А. З народнього життя Гуцулів. Матеріали до українсько-руської етнології, XV / Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка у Львові. У Львові : 3 друк. Наук. т-ва імені Шевченка, 1912. С. 91–113.
10. Савченко Ф. Родини, хрестини і похрестини. Первісне громадянство та його пережитки на Україні. Київ, 1926. Вип. 1–2. С. 76–82.
11. Сумцов М. Слобожане. Історично-етнографічна розвідка. Харків, 1918. 240 с.

12. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования : [в 7 т.] / собрал П. П. Чубинский. Санкт-Петербург, 1872–1878. Т. 4. Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны / изд. под наблюдением Н. И. Костомарова. Санкт-Петербург : [Тип. В. Киршбаума], 1877. XXX, 713, 45 с. : ноты.

13. Шухевич В. Гуцульщина. Матеріали до українсько-руської етнології : [в 22 т.] / НТШ у Львові, Етногр. коміс. ; за ред. Хв. Вовка. Львів : З друк. НТШ, 1899–1929. Т. 5: Третя часть. 1902. [2], 255, [1] с. іл., ноти.

14. Ящуржинский Х. Поверья и обрядность родин и хрестин. *Киевская старина*. 1893. № 7. С. 74–83.

References

1. HRUSHEVSKYI, Marko. *A Child in the Customs and Beliefs of the Ukrainian People: A Collection*. Kyiv, 2006, 253 pp.: ills. [in Ukrainian].
2. HUROSHEVA, Natalia. Traditional Ukrainian Children's Clothing. *Folk Art and Ethnography*, 1995, no. 1, pp. 77–82 [in Ukrainian].
3. KAZIMIR, Yevgeny. From the Wedding, Maternity and Funeral Customs of the Podolia Governorate. *Ethnographic Review*, 1907, book 72–73, no. 1–2, pp. 208–211 [in Russian].
4. KOSTIUK, Olha. Traditional Hair Style of Ukrainians in the Context of Initiation. *Bulletin of the National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts*. Kyiv, 2020, no. 2, pp. 27–31 [in Ukrainian].
5. KRAVCHENKO, Vasyl. Customs in the Village of Zabridia and Some Other Localities not far from this Village in Zhytomyr County in Volhynia. *Ethnographic Materials*. Zhytomyr, 1920, 160 pp. [in Ukrainian].
6. MALINKA, Aleksandr. Birth and Christening. Material Collected in the Town of Mrin in Nezhin County. *Kievan Past*, 1898, no. 5, pp. 254–286 [in Russian].
7. ZAHLADA, Nina. *Materials to Ethnology*. Vol. 1: Life of a Peasant Child: Materials for the Monograph of a Village of Starosillia. All-Ukrainian Academy of Sciences; Kh. Vovk Museum of Anthropology and Ethnology. Kyiv, 1929, 179 pp., 6 pp.: ills., tab. + music [in Ukrainian].
8. MILORADOVICH, Vasily. The Life of a Lubny Peasant. *Kievan Past*. Kiev, 1902, vol. 79, pp. 62–91 [in Russian].
9. ONYSHCHUK, Antin. From the Hutsuls' National Life. In: Khvedir VOVK, ed.-in-chief. *Materials to Ukrainian-Ruthenian Ethnology*, vol. 15. Ethnographic Commission of the Shevchenko Scientific Society in Lviv. Lviv: From the Shevchenko Scientific Society Printing House, 1912, pp. 91–113 [in Ukrainian].
10. SAVCHENKO Fedir. Birth, Christening and Parturient Woman's Holiday. In: Kateryna HRUSHEVSKA, ed. *Primitive Society and Its Remnants in Ukraine*. Kyiv. 1926, iss. 1–2, pp. 76–82 [in Ukrainian].
11. SUMTSOV, Mykola. Slobozhane. Historical and Ethnographic Research. Kharkiv, 1918, 240 pp. [in Russian].
12. CHUBINSKY, Pavel. *Proceedings of Ethnographic Statistical Expedition to the Western-Russian Land, Equipped by the Imperial Russian Geographical Society*. South-Western Department. Materials and Studies: In Seven Volumes. Saint-Petersburg, 1872–1878. Vol. 4: Rites: Celebration of Child Birth, Christening, Wedding, Funeral. Published under the supervision of Nikolai KOSTOMAROV. Saint-Petersburg: Printing-House of V. Kirshbaum. 1877. 30, 713, 45 pp.: music [in Russian].
13. SHUKHEVYCH, Volodymyr. Hutsulshchyna. In: Khvedir VOVK, ed. *Materials to Ukrainian-Ruthenian Ethnology: In 22 Volumes*. Shevchenko Scientific Society in Lviv, Ethnographic Commission. Lviv: From the ShSS Printing-House, 1899–1929. Vol. 5: The Third Part. 1902. [2], 255, [1] pp.: ills., music [in Ukrainian].
14. YASHCHURZHINSKY, Khryanf. Beliefs and Rituals of Child's Birth Holiday and Christening. *Kievan Past*, 1893, no. 7, pp. 74–83 [in Russian].

Надійшло / Received 24.10.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 04.03.2024